

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: СТАН, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НА СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАДАХ

У статті аналізуються існуючі точки зору щодо проблеми соціально-економічного розвитку регіону як складної системи, що самовдосконалюється. Подано авторське трактування поняття «стратегія соціально-економічного розвитку регіону». Розглядаються види і складові стратегічного планування розвитку регіону.

Ключові слова: регіональна політика, стратегія, соціально-економічний розвиток.

В статье анализируются существующие точки зрения на проблему социально-экономического развития региона как сложной системы, которая самоусовершенствуется. Изложена авторская трактовка понятия «стратегия социально-экономического развития региона». Рассматриваются виды и составляющие стратегического планирования развития региона.

Ключевые слова: региональная политика, стратегия, социально-экономическое развитие.

In clause the existing points of view on a problem of socio economic development of region as complex of system are analyzed. The author's seatment of concept «strategy of socio economic development of region» is scrutinize. The kinds and components of strategic plannings of developments of region are considered.

Key words: regional policy, strategy, social and economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перспективи розвитку економіки України як єдиного народногосподарського комплексу нерозривно пов'язані з перспективами економічного розвитку регіонів. Саме тому в усіх довго-, середньо- та короткострокових прогнозах соціально-економічного розвитку нашої країни особлива увага приділяється розділу соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематиці економічного планування та прогнозування розвитку регіонів приділено увагу в працях В. Ф. Беседіна, Д. М. Стеценка, М. Г. Чумаченка, Л. Г. Чернюк та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Однак рівень прогнозів не завжди відповідає сучасним вимогам, насамперед їх частини стосовно розрахунку ресурсів регіонів. Це обумовлено відсутністю науково обґрунтованої методології та чітких методичних рекомендацій щодо форм визначення і механізму управління ресурсами розвитку регіону.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому метою даного дослідження є ґрунтовний аналіз існуючих підходів щодо стратегічного розуміння управління соціальною та економічною складовими розвитку регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж приступити до розробки конкретних технологічних шляхів управління розвитком соціально орієнтованої економіки регіонів України, відзначимо, що ми розглядаємо регіон одночасно і як елемент системи розселення, і як елемент соціальної організації суспільства, місце всіх сфер життєзабезпечення і життєдіяльності людини. Термін «територія» дещо вужчий, тому під поняттям «регіон» мається на увазі не тільки територіальна, але й соціально-економічна, етнічна, історична, культурна спільність. Безумовно, величина і характер об'єкта управління визначають специфіку і конкретні методи управління, хоча багато принципів, підходи і технології управління розвитком різних регіонів подібні. І для міста, і для району, і для регіону необхідно розробляти стратегію розвитку, оцінювати позитивні й негативні фактори цього розвитку, здійснювати стратегічний контроль, проводити маркетинг [1].

Управління розвитком соціально орієнтованої економіки регіону буде ефективним, якщо воно реалізується в руслі відповідної стратегії розвитку регіону, яка поки не повною мірою відображена у вітчизняній науковій літературі. Коротко визначимо зміст і сутність терміна «соціально-економічний розвиток регіону». Розвиток регіону можна відобразити як комплексний процес змін його економічної, соціальної, екологічної, просторової, політичної і духовної сфер, що призводить до їх якісних перетворень і, зрештою, до змін умов життя людини. Розвиток регіону повинен йти в напрямі суспільного прогресу, що виявляється в збільшенні суспільного багатства, тобто всієї сукупності об'єктивних і суб'єктивних умов життєзабезпечення і життєдіяльності людини, а також у гармонічному розвитку на цій основі самої людини, природи, виробництва, суспільства і держави.

Соціально-економічний розвиток регіону – це об'єктивний процес, що відбувається під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших факторів. Одночасно розвиток регіону – це суб'єктивний процес, який протікає під впливом управлінських заходів, у першу чергу, із боку регіональної адміністрації, а також адміністрації державного рівня.

Зміст розвитку різних регіонів дуже різниться, і ця відмінність обумовлена не тільки вихідним рівнем розвитку цих регіонів, але й особливостями кожного з них – виробничою структурою, географічним положенням, виробничою спеціалізацією тощо.

Управління розвитком регіону включає такі компоненти:

- створення економічних, культурних і політичних умов, необхідних для здійснення структурної й інституціональної трансформації суспільства;
- дії, спрямовані на те, щоб найефективнішими шляхами поширити результати прогресу на якомога ширші верстви населення;
- координація процесів прийняття рішень щодо трансформації економіки регіонів.

Окремого дослідження стовно практики розвитку регіонів України потребує врахування сучасних тенденцій розвитку суспільства, а також специфічних умов їх розвитку. Зокрема, у нових умовах світового розвитку потребують нового осмислення такі фактори підвищення ефективності економічного розвитку регіону: інституціональні перетворення; регіональна структурна політика; залучення вітчизняного й іноземного капіталу; реструктуризація підприємств; збільшення здатності генерувати і сприймати нововведення.

Для дослідження проблеми соціальної орієнтації стратегії регіонального розвитку необхідно уточнити взаємозв'язки поняття «соціально-економічний розвиток регіону» і терміна «стратегія».

Сучасне управління передбачає виділення стратегічних і тактичних задач. Стратегія визначає перспективу розвитку регіону як системи відповідно до зміни зовнішнього середовища, що виявляється

в його конкурентній позиції, структурі, системі цінностей.

Стратегія соціально-економічного розвитку регіону повинна розроблятися під безпосереднім керівництвом виконавчих і представницьких органів території, а її реалізація передбачає участь співробітників усіх рівнів регіонального і муніципального управління. Стратегічний план регіону повинен бути, з одного боку, цілісним, з другого – гнучким, що допускає корекцію відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування регіонального співтовариства.

Стратегія комплексного соціально-економічного розвитку регіону може включати такі складові елементи: стратегічне планування; програма реалізації стратегії; стратегічний контроль.

Стратегічне планування – це процес обґрунтування основних цілей і напрямів соціально-економічного розвитку регіону шляхом використання наявних переваг і створення нових, ефективного використання усіх факторів регіонального розвитку. Останнім часом стратегічне планування все більше використовується в практиці роботи некомерційних організацій і в державному управлінні, у тому числі й у регіональному управлінні [1; 2; 3; 4].

Основні елементи стратегії країни, регіону, міста, міністерства, відомства і комерційної організації збігаються. Тому ефективним стає застосування стратегічного планування в управлінні розвитком регіонів, оскільки метою стратегічного планування є довгострокове забезпечення результативності функціонування регіону і освоєння його нових можливостей. Для цього необхідно, перш за все, найбільш повно враховувати зміни в навколишньому середовищі, які становлять собою потенційні загрози і майбутні можливості для гармонійного соціально-економічного розвитку регіону. Головним завданням стратегічного планування є забезпечення високої ефективності, конкурентоздатності у майбутньому на основі реалізації довгострокових програм. Стратегічний план спрямований на передбачення перспективи, підтримання відповідності між цілями і можливостями, адаптацію до зовнішнього середовища, оптимальний розподіл ресурсів. Перспективні плани містять техніко-економічні розрахунки можливостей, напрями розвитку з урахуванням впровадження нових технологій, раціонального використання ресурсів. Поточне планування передбачає визначення і обґрунтування конкретних напрямів діяльності, джерел фінансування, очікуваних результатів на період до одного року.

Стратегічне планування як явище та процес передбачення майбутнього та підготовки до майбутнього трактується досить широко: як інтегральний процес підготовки та прийняття рішень певного типу, як формулювання цілей та визначення шляхів їхнього досягнення, як забезпечення підготовленості економічних об'єктів для конкурентної боротьби на ринках тощо [5]. Слід зазначити, що стратегічне планування – це адаптивний процес, за допомогою

якого здійснюється регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їхнього виконання на основі безперервного контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні і всередині системи. Стратегічне планування охоплює систему довго-, середньо- та короткострокових планів, проектів і програм, однак головний змістовний акцент при цьому робиться на довгострокові цілі та стратегії їхнього досягнення.

У містах багатьох країн застосовується стратегічне планування, що дозволяє визначити основи політики, якої місто буде дотримуватися в процесі планування простору, інфраструктури і програм розвитку. Стратегічне планування стало необхідною частиною міського управління, оскільки міста все частіше стикаються з проблемою невизначеності їх майбутнього [6]. Сьогоднішня ситуація, яка характеризується швидкозмінними технологіями, глобальною і регіональною організацією промислового інвестування і зростаючою конкуренцією серед міст і регіонів за продуктивні інвестиції, вимагає від міст уміння адаптувати свою діяльність із планування та формування міської політики таким чином, щоб ефективно реагувати на змінні економічні умови.

Для регіонів України стратегічне планування є необхідним, оскільки в результаті зруйнування централізованого планування утворився інформаційний, аналітичний і політичний вакуум стосовно визначення ролі регіону в загально-національній і міжнародній економіках.

Слід зазначити, що процедури стратегічного планування при відповідній адаптації застосовані до планування розвитку будь-якої території, у тому числі й регіону. З огляду на це, стратегічне планування комплексного соціально-економічного розвитку регіону має такі характерні ознаки. По-перше, на відміну від довгострокового екстраполяційного планування, за якого прогноз розробляється кожною функціональною підсистемою, стратегічне планування базується на принципово новому підході до прогнозування стану навколишнього середовища – виділенні стратегічних зон господарювання та стратегічних господарських центрів. По-друге, важливою ознакою стратегічного планування є аналіз як зовнішнього середовища, так і внутрішніх можливостей регіону. По-третє, методика стратегічного планування передбачає розробку багатоваріантної стратегії. Кожен варіант орієнтований на комплексний соціально-економічний розвиток залежно від стану зовнішнього середовища. Тобто розробляється декілька стратегічних альтернатив з урахуванням можливих ситуацій у майбутньому.

Стратегічне планування може успішно використовуватися не тільки при розробці комплексних планів соціально-економічного розвитку, але й при розробці антикризових програм у регіонах, в управлінні масштабними інфраструктурними проектами, при здійсненні реструктуризації економіки. Цілеспрямовані дії регіональної адміністрації щодо

соціально-економічного розвитку регіону – обов'язкова і, можна сказати, центральна функція органів влади регіону. На жаль, регіональні органи управління частіше допомагають лише в екстрених випадках. Стратегічні питання соціально-економічного розвитку регіонів нерідко відсуваються на другий план.

Стратегія регіонального розвитку – це спосіб, засіб досягнення намічених цілей, форма управління господарською діяльністю і територіальною організацією суспільства. Правильний вибір стратегії дозволяє сконцентрувати зусилля і ресурси на реалізації потенціалу економічного розвитку і тим самим забезпечити ефективний розвиток регіону в ринкових умовах. У ході розробки стратегії виявляються місце, роль і функції регіону в нових умовах господарювання, визначаються стратегічні пріоритети розвитку регіону в економіці. При цьому стратегія розвитку окремого регіону повинна вписуватися в стратегію розвитку країни.

У даний час постає проблема визначення стратегії бажаного сталого регіонального розвитку і розробки соціально-економічного механізму переходу до нього. При цьому необхідно враховувати різноплановість впливу основних факторів регіонального розвитку: сучасна ринкова кон'юнктура; природно-ресурсний потенціал регіону; гео економічне розміщення; екологічний фактор; людський потенціал регіону; техніко-економічний рівень виробництва при існуючій спеціалізації.

Стратегічно орієнтований сталий розвиток регіонів передбачає партнерство населення, влади і бізнесу. Це партнерство стосується, у першу чергу, звичайних функцій регіонального управління. У той же час питання стратегічного розвитку регіону відсуваються на другий план. За таких обставин потрібна певна політична воля органів місцевої влади, щоб узяти на себе виконання функцій економічного розвитку.

Головною метою соціально орієнтованого розвитку регіону є стійке поліпшення якості життя всіх категорій жителів, тобто розвиток його як багатофункціонального регіону, інтегрованого у вітчизняну і світову економіку, що створює сприятливе зовнішнє середовище для життя й економічної активності.

У рамках головної мети можна виділити такі підцілі: створення в регіоні сприятливого клімату для бізнесу і, насамперед, для малого і середнього підприємництва; інтеграція економіки регіону у світову економіку; формування сприятливого соціального середовища в регіоні.

У свою чергу ці стратегічні цілі можуть бути дезагреговані таким чином:

1. Створення в регіоні сприятливого клімату для бізнесу: ліквідація надлишкових обмежень для бізнесу; зниження податкового навантаження; розвиток ринку нерухомості; розвиток ринку робочої сили; орієнтація фінансових ресурсів на інвестування в реальний сектор; формування зон динамічного розвитку.

2. Інтеграція економіки регіону у світову економіку: розвиток експорторієнтованих виробництв; консолідація конкурентоспроможних виробників; розвиток науки, освіти, інноваційної діяльності; інтеграція в глобальне інформаційне середовище.

3. Формування сприятливого соціального середовища в регіоні: розвиток освітнього, культурного й інтелектуального потенціалу регіону; прискорене вирішення житлової проблеми; реформа житлово-комунального господарства; розвиток інфраструктури тепло-, водо-, газо-, електропостачання і каналізації; підвищення якості управління регіоном; підвищення рівня громадської безпеки; поліпшення стану навколишнього середовища.

Для реалізації кожної з зазначених підцілей слід формувати програму дій із зазначенням приблизних термінів, механізмів, форм контролю і джерел фінансування, а також відповідальних за виконання.

Висновки. Підводячи підсумок, слід зазначити, що місія формулює загальні установки і принципи, які визначають основну мету розвитку регіону і його взаємовідносини з іншими об'єктами. Стратегія розвитку регіону – це система взаємозалежних рішень і установок, що визначають пріоритетні напрями дій по реалізації місії регіону, а цілі визначають кінцеві й проміжні стани в реалізації його стратегії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веклич О. Формування економічного механізму сталого розвитку України / О. Веклич // Вісник НАН України. – 2000. – № 2. – С. 3–15.
2. Виханский О. С. Стратегическое управление / О. С. Виханский. – М. : Гардарики, 1998. – 296 с.
3. Гесць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Гесць. – К. : УІЕП, 2000. – 344 с.
4. Забелин П. В. Основы стратегического управления : [учеб. пособие] / П. В. Забелин, Н. К. Моисеева. – М. : Информ.-внедренч. центр «Маркетинг», 1998. – 195 с.
5. Кинг К. Стратегическое планирование и хозяйственная политика / К. Кинг, Д. Клиланд. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 264 с.
6. Кох Р. Стратегия. Как создать и использовать эффективную стратегию / Р. Кох. – СПб. : Питер, 2003. – 320 с.

Рецензенти: **Корецький М. Х.** – д. держ. упр.;
Шевчук О. В. – д. політ. н.

© Лазарева О. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 15.10.2012 р.

ЛАЗАРЄВА Олена Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри державної політики та менеджменту Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: формування та реалізація регіональної політики в Україні.